

De praktijk van de Nederlandse voorlopige hechtenis vanuit Straatsburgs perspectief: ‘klaag niet te snel’²

---

35 *Kritiek op de (toepassing van de) Nederlandse voorlopige hechtenis wordt doorgaans gebaseerd op de rechtspraak van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens. Het ongemotiveerd of zelfs automatisch opleggen van de voorlopige hechtenis zou in strijd zijn met de eisen van artikel 5 EVRM. Het is echter de vraag – zeker na de niet-ontvankelijkheidsbeslissingen in Kanzi en Hendriks – in hoeverre deze kritiek inderdaad op de Straatsburgse rechtspraak kan worden gegrond, en in hoeverre die rechtspraak richtinggevend is voor de Nederlandse praktijk. In deze bijdrage wordt met het oog op het beantwoorden van deze vragen de rechtspraak van het EHRM nader bestudeerd.*

I Inleiding

De voorlopige hechtenis is als ‘noodzakelijk kwaad’³ voortdurend onderwerp van bespreking en kritiek. De laatste jaren wordt met name op basis van de rechtspraak van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) kritiek geuit. Die kritiek heeft betrekking op de wijze waarop de voorlopige hechtenis in de Nederlandse praktijk door het openbaar ministerie en de rechter wordt toegepast. Dit zou in strijd zijn met de eisen die het EHRM op basis van artikel 5

1 *Universitair docent straf(proces)recht Vrije Universiteit Amsterdam.*

2 Citeerwijze: L. Stevens, ‘De praktijk van de Nederlandse voorlopige hechtenis vanuit Straatsburgs perspectief: ‘klaag niet te snel’’, *DD* 2008, 35.

3 Zie hierover J. uit Beijerse, ‘Op verdenking gevangengezet. Het voorarrest tussen beginselen en praktische behoeften’ (diss. Rotterdam), Nijmegen: Ars Aequi Libri 1998, o.a. p. 47 en M.S. Groenhuijsen, ‘De nabije toekomst van de voorlopige hechtenis, in het bijzonder in het licht van de onschuldpraesumptie’, in: J. de Hullu en W.E.C.A. Valkenburg (red.), *Door Straatsburg geïnspireerde grondnormen voor het Nederlandse strafproces*, Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 2000, p. 90.

EVRM – het recht op vrijheid – daaraan stelt. Het derde lid van artikel 5 EVRM bevat immers het recht, dat een ieder die is gearresteerd of gedetineerd overeenkomstig lid 1c van artikel 5 EVRM, binnen een redelijke termijn wordt berecht of hangende het proces in vrijheid wordt gesteld. Op deze de voorlopige hechtenis beperkende bepaling is veel jurisprudentie ontwikkeld waarin het recht op vrijheid van het individu en de onschuldpresumptie als belangrijke uitgangspunten gelden.

Dit artikel beoogt de rechtspraak van het EHRM inzake artikel 5 lid 3 EVRM nader uit te pluizen om te zien in hoeverre de genoemde kritiek inderdaad op die rechtspraak kan worden gegrond.⁴ Algemene uitgangspunten kunnen in een concrete zaak minder streng uitvallen dan deze op het eerste gezicht suggereren, en er moet altijd rekening worden gehouden met de casuïstiek. Ik kijk in de eerste plaats dan ook hoe de toepassing van de uitgangspunten in de afzonderlijke gevallen vorm krijgt. Daarbij betrek ik niet alleen uitspraken waarin een schending wordt geconstateerd maar ook de ontvankelijkheidsbeslissingen. Binnen dit onderzoek speelt een tweede vraag een belangrijke rol. Het betreft de vraag in hoeverre de Europese uitgangspunten, gezien de toepassing van de uitgangspunten in concrete gevallen, daadwerkelijk richting geven voor de Nederlandse rechter.

2 Een kort overzicht van de op Straatsburg gebaseerde kritiek op de toepassing van de voorlopige hechtenis

Sinds het EHRM arrest wees in de zaak *Letellier*⁵ en later ook in de zaak *Smirnova*,⁶ wordt er veelvuldig kritiek geleverd op de wijze waarop de Nederlandse rechter de voorlopige hechtenis onderbouwt. Uit genoemde twee standaardarresten vloeit immers voort dat de noodzaak van de vrijheidsbeneming op basis van de in artikel 67a Sv neergelegde wettelijke gronden moet volgen uit de concrete omstan-

4 Daarbij dient te worden vermeld dat de rechtspraak inzake artikel 5 lid 3 EVRM alleen betrekking heeft op de voorlopige hechtenis tot aan de beslissing in eerste aanleg. Is de verdachte veroordeeld en wordt daarna hoger beroep ingesteld, dan wordt de voortdurende detentie door het EHRM niet gezien als voorlopige hechtenis maar als detentie 'na veroordeling door een daartoe bevoegde rechter' (artikel 5 lid 1 sub a EVRM).

5 EHRM 26 juni 1991, *NJ* 1995, 575, m.nt. EAA.

6 EHRM 24 juli 2003, *NJ* 2005, 550, m.nt. Sch.

digheden van het geval, zo luidt over het algemeen de opvatting.⁷ Die noodzaak kan alleen blijken als de rechter in zijn beslissing ook refereert aan die omstandigheden. Kenmerkend voor de Nederlandse praktijk echter, zo stelt bijvoorbeeld Schalken, is dat zelden een expliciete relatie wordt gelegd tussen enerzijds de gehanteerde gronden en anderzijds de feitelijke situatie en de persoonlijke omstandigheden. Er wordt gebruikt gemaakt van standaardformulieren waarop routinematig de gronden worden aangevinkt. Deze praktijk is opmerkelijk nu op basis van de Europese rechtspraak voor alle aangevoerde gronden geldt dat zij steun moeten vinden in het dossier en op die manier aannemelijk gemaakt moeten worden, aldus Schalken.⁸

Het gebrek aan motivering en daarmee het gemis aan concrete vertaling naar de specifieke zaak, laat zich het meest voelen bij de grond van de ernstig geschokte rechtsorde. Deze grond is naar zijn aard immers de meest abstracte van alle gronden: wat er nu eigenlijk moet worden verstaan onder een (ernstig geschokte) rechtsorde is niet zo eenvoudig vast te stellen. Een bevel bewaring of gevangenhouding bevat wat deze grond betreft doorgaans niet meer dan de zinsnede ‘dat wegens de/het vermoedelijk begane feit(en) naar de wettelijke omschrijving een gevangenisstraf van twaalf jaren of meer is gesteld en de rechtsorde ernstig door dat/die feit(en) is geschokt’. Op basis van de Europese rechtspraak zou, zo wordt gesteld, de grond evenwel zo moeten worden begrepen en onderbouwd dat er concrete aanwijzingen zijn die erop wijzen dat de vrijlating van de verdachte de openbare orde daadwerkelijk zou aantasten.⁹ Dat de Nederlandse rechter die interpretatie lang niet altijd tot de zijne maakt, blijkt bijvoorbeeld uit een beschikking van het Hof Amsterdam waarin het een beschikking van de Haarlemse rechtbank vernietigde.¹⁰ Waar de Rechtbank Haarlem wel aansluiting zoekt bij het met

7 Vergelijk bijvoorbeeld J. uit Beijerse en J.B.H.M. Simmelink, ‘Voorarrest’, in: M.S. Groenhuijsen en G. Knigge (red.), *Strafvordering 2001. Het vooronderzoek in strafzaken. Tweede interimrapport*, Deventer: Gouda Quint 2001, p. 626-628; E. Myjer, ‘De te lang gehechte identieke tweelingzusjes’, *NJCM-bulletin* 2004, p. 379-391; J.M. Reijntjes, *Voorarrest*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1994, p. 68-80.

8 T.M. Schalken, ‘Vrijheidsbeneming volgens het EVRM en de Nederlandse praktijk inzake het voorarrest’, in: P.D. Duyx en P.D.J. van Zeben (red.), *Via Straatsburg* (Myjer-bundel), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2004, p. 263.

9 Zie onder andere G.J.M. Corstens, *Het Nederlandse strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer 2005, p. 390; J.M. Reijntjes, ‘Is er vooruitgang? Over de toepassing van voorlopige hechtenis’, *Strafblad* 204, p. 221.

10 Zie Hof Amsterdam 16 mei 2007, *LJN* BA6642 (Beschikking) en Rechtbank Haarlem 13 april 2007, *LJN* BA2938 (Beschikking). Vergelijk ook Hof Leeuwarden 9 augustus 2007, *LJN* BB1511.

‘het verstoren van de openbare orde’ te vergelijken criterium ‘daadwerkelijke maatschappelijke onrust’, gaat het Hof Amsterdam uit van de – abstractere – ‘heersende rechtsovertuiging’ en acht daarom een ernstig geschokte rechtsorde aanwezig bij een verdachte die bolletjes cocaïne zou hebben geslikt en zo harddrugs het land binnen heeft gebracht. Een veelgehoorde klacht is dan ook dat de rechter in strijd met de uitleg van het EHRM een te abstracte of fictieve invulling geeft aan de genoemde grond en dat deze grond – omdat hij dientengevolge zo makkelijk in te zetten is – in veel gevallen als automatisme wordt opgevoerd.¹¹

Een stap verder dan de bovengenoemde kritiek op de concretisering en motivering gaat de afkeuring ten aanzien van het te makkelijk of zelfs automatisch toepassen van de voorlopige hechtenis. Het EHRM hanteert als uitgangspunt dat de verdachte in beginsel zijn berechting in vrijheid afwacht en ook in Nederland is altijd het ultimum remedium-karakter van de voorlopige hechtenis leidend beginsel geweest. De huidige praktijk zou eerder het omgekeerde uitgangspunt – ‘alvast gestraft’ – hanteren.¹²

11 P. van der Kruijs, *De praktijk van het voorarrest*, Den Haag: SDU Uitgevers 2004, p. 105-106; T.M. Schalken, ‘De rechtsorde moet geregeld worden geschokt’, *Advocatenblad* 2007, met name p. 268-269. Zie ook de noot van Schalken bij HR 21 maart 2006, *NJ* 2006, 246. Zie verder J.M. Reijntjes, ‘Is er vooruitgang? Over de toepassing van voorlopige hechtenis’, *Strafblad* 2004, p. 221. Zie overigens voor een genuanceerder standpunt wat betreft de waarde van de Europese rechtspraak voor de Nederlandse praktijk K.J. van Dijk, ‘De ernstig geschokte rechtsorde als grond voor voorlopige hechtenis in het licht van het arrest-Letellier’, *DD* 2002, p. 554-573.

12 Zie bijvoorbeeld de commentaren uit de hoek van de advocatuur, S.L.J. Jansen en G.P. Hamer, ‘Voorlopige hechtenis uit de bocht’, *Advocatenblad* 2003, p. 932-936; P. van der Kruijs, ‘De toepassing van de voorlopige hechtenis: een routineklus’, *Proces* 2006, p. 109-111; P.W. van der Kruijs, ‘Tijdsbeelden van de voorlopige hechtenis (en enige voorstellen)’, in: A.J. Klip, A.L. Smeulers, M.W. Wolleswinkens (red.), *KriTies* (Prakken-bundel), Deventer: Kluwer 2004, p. 205-218. Voor kritiek uit de rechterlijke hoek zie F. Quadekker, ‘Quasi-voorlopig?!?’ (Rubriek ABC inzake de kwaliteit van de rechtspraak), *Trema* 2007, p. 343-344 en N. Schimmel en R. van de Water, ‘Rechtspraak is geen productiebedrijf’, Opiniestuk in *NRC* 24 december 2007. Vergelijk ook, maar dan meer vanuit het oogpunt van alternatieven voor voorlopige hechtenis, P.H. van Kempen en F. Kristen, ‘Plicht tot toepassen van alternatieven voor voorarrest’, *NJCM-bulletin* 2005, met name p. 1155-1156, en P.H.P.H.M.C. van Kempen en F.G.H. Kristen, ‘Alternatieven voor voorarrest vanuit Europees perspectief’, in: A.H.E.C. Jordaans, P.A.M. Mevis & J. Wöretshofer (red.), *Praktisch strafrecht* (Reijntjes-bundel), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005, in het bijzonder p. 314-323.

3 De rechtspraak van het EHRM nader bestudeerd

3.1 De algemene uitgangspunten

Zoals gebruikelijk zet het EHRM ook in de rechtspraak inzake artikel 5 lid 3 EVRM steeds zijn algemene uitgangspunten uiteen voordat de (toepassing daarvan in de) concrete zaak wordt besproken. Dit doet het Hof in een standaardformule waarin altijd eerst het belang van de onschuldpresumptie en het recht op individuele vrijheid worden benadrukt.¹³ Het Hof overweegt dat een voortdurende detentie alleen kan worden gerechtvaardigd op grond van een zwaarwegend publiek belang, dat moet worden vastgesteld aan de hand van de specifieke omstandigheden van het geval, welk belang, niettegenstaande de onschuldpresumptie, zwaarder moet wegen dan het individuele recht op vrijheid. Het is, zo vervolgt het Hof, in de eerste plaats aan de nationale autoriteiten om ervoor te zorgen dat de voorlopige hechtenis een redelijke duur niet overschrijdt. Daartoe dienen alle feiten, zowel voor als tegen het bestaan van een publiek belang, te worden onderzocht, opdat zij met inachtneming van de onschuldpresumptie een uitzondering op het uitgangspunt van de individuele vrijheid kunnen rechtvaardigen. De autoriteiten dienen die feiten ook op te nemen in de beslissingen waarin zij een verzoek van de verdachte tot vrijlating afwijzen. Meer specifiek stelt het Hof dat het bestaan van een verdenking een *conditio sine qua non* is voor het rechtvaardigen van voorlopige hechtenis. Na het verstrijken van een bepaalde periode is die verdenking echter niet meer voldoende en moet de detentie ook worden gebaseerd op andere gronden, die 'relevant en toereikend' ('relevant and sufficient') dienen te zijn. De redenen die de voorlopige hechtenis kunnen rechtvaardigen worden niet in de algemene overwegingen besproken maar zijn ontwikkeld in de verschillende zaken. Het Hof heeft ze gecategoriseerd in vier toegestane gronden: vluchtgevaar, recidivegevaar, collusiegevaar en gevaar voor 'public disorder'.¹⁴ Bovenop de voorwaarde dat de voorlopige hechtenis relevant en toereikend onderbouwd moet zijn, vereist het Hof

13 Zie voor de gehele redenering bijvoorbeeld EHRM 27 november 1991, appl. no. 12718/87 (*Clooth t. België*), r.o. 36, EHRM 27 november 1991, *NJ* 1995, 576, m.nt. EAA (*Kemmache t. Frankrijk*), r.o. 45, EHRM 6 april, 2000, appl. no. 26772/95 (*Labita t. Italië*), r.o. 152-153.

14 Zie het standaardarrest, EHRM 24 juli 2003, *NJ* 2005, 550, m.nt. Sch. (*Smirnova t. Rusland*), r.o. 59.

dat de autoriteiten ‘bijzondere zorg’ (‘special diligence’) moeten hebben betracht bij het afhandelen van de zaak.

Uit de hierboven geschetste overwegingen blijkt dat het Hof sterk de nadruk legt op de onschuldpresumptie en het individuele recht op vrijheid. Er moeten bijzonder goede redenen zijn om op die principes een gerechtvaardigde inbreuk te maken. Ook moeten in elk afzonderlijk geval die redenen worden afgewogen tegen het individuele belang. Dit alles wekt de indruk dat grote terughoudendheid moet worden betracht bij het opleggen van de voorlopige hechtenis.

3.2 *De duur van de voorlopige hechtenis en de voortgang van het proces als context*

De eerste relativering bij de op het eerste gezicht sterk principieel ingestoken en strenge benadering van het EHRM ligt in de bewoordingen van de algemeen geformuleerde uitgangspunten besloten. Centraal staat de *redelijkheid van de duur* van de voorlopige hechtenis. De door de nationale autoriteiten aangevoerde gronden voor het opleggen van de voorlopige hechtenis worden derhalve niet getoetst op hun redenevendheid en houdbaarheid als zodanig, maar altijd tegen de achtergrond van de lengte van de voorlopige hechtenis. Het is daarbij niet zo dat een voorlopige hechtenis in algemene zin binnen een zekere periode nog acceptabel is en daarbuiten niet meer. De zaken waarin het Hof een schending van artikel 5 lid 3 EVRM constateert, variëren in de duur van de voorlopige hechtenis tussen zo’n anderhalf tot vijf jaar. Diezelfde tijdsspanne is ook te zien in de zaken waarin het Hof de klacht niet-ontvankelijk verklaart. Wel ontstaat de indruk dat het Hof van mening is dat over een paar maanden voorlopige hechtenis niet al te snel moet worden geklaagd. In de zaak *Hendriks tegen Nederland* bijvoorbeeld geeft het Hof mee dat de daar ondergane detentie van vijf maanden en 30 dagen *significant* korter is dan in de zaken waarin het Hof een schending constateerde (in *Letelier* en *Smirnova* betrof het inderdaad periodes van respectievelijk bijna drie en ruim vier jaar voorlopige hechtenis).¹⁵ Ook een periode

¹⁵ EHRM 5 juli 2007, appl. no. 43701/04 (*Hendriks t. Nederland*). Vergelijk ook de overwegingen in EHRM 23 januari 2007, 1427/03 (*Prokopyszyn t. Polen*) waar het eveneens om een hechtenis van zo’n vijf maanden ging. Opmerking verdient nog dat het Hof in *Hendriks* ook overweegt dat de kortste periode waarin een schending werd geconstateerd een zaak betrof waarin de voorlopige hechtenis ruim achttien maanden besloeg. Kennelijk acht het Hof in de ene zaak anderhalf jaar detentie niet significant terwijl anderhalf jaar in de andere zaak een schending kan inhouden. Dit wijst maar weer eens op de voorzichtigheid die

→

van anderhalf jaar voorlopige hechtenis noemt het Hof in een bepaalde zaak ‘niet erg significant’,¹⁶ en in een zaak waarin sprake was van een voorlopige hechtenis van ruim drie maanden gaat, toen nog de Commissie, in een niet-ontvankelijkheidsbeslissing, zelfs helemaal niet inhoudelijk op de zaak in maar laat het bij de korte constatering dat de redelijke duur niet is overschreden.¹⁷

In het licht van het voorgaande is het niet verwonderlijk dat de eis dat de nationale autoriteiten alternatieven voor de voorlopige hechtenis dienen te overwegen,¹⁸ eveneens door de tijdsfactor wordt gerelativeerd. Op grond van de overwegingen in bijvoorbeeld de arresten *Jabłoński tegen Polen* en *Czarnecki tegen Polen* zou gedacht kunnen worden dat het gaat om een hard vereiste voor elke situatie waarin een beslissing over voorlopige hechtenis wordt genomen.¹⁹ Van belang is echter dat het in *Jabłoński* en *Czarnecki* ging om een detentie van respectievelijk drie jaar en negen maanden en één van ruim vijf jaar. Ook in de meeste andere zaken waarin het Hof wijst op de alternatieven is er sprake is van een lange detentieperiode.²⁰ Het valt daarnaast op dat het EHRM in veel zaken *niet* wijst op de (niet nagekomen) verplichting alternatieven te overwegen. Dat duidt erop dat het bestaan van de verplichting om te kijken naar alternatieven,

moet worden betracht met het trekken van conclusies. Altijd moet worden gekeken naar alle omstandigheden van het geval, het gewicht van die omstandigheden en hun onderlinge samenhang.

16 EHRM 10 januari 2006, appl. no. 34090/96 (*W.B. t. Polen*), r.o. 66.

17 ECRM 1 december 1993, appl. no. 20178/92 (*Hengl t. Oostenrijk*).

18 Zie hierover P.H. van Kempen en F. Kristen, ‘Plicht tot toepassen van alternatieven voor voorarrest’, *NJCM-bulletin* 2005, met name p. 1155-1156, en P.H.P.H.M.C. van Kempen en F.G.H. Kristen, ‘Alternatieven voor voorarrest vanuit Europees perspectief’, in: A.H.E.C. Jordaans, P.A.M. Mevis & J. Wöretshofer (red.), *Praktisch strafrecht* (Reijntjes-bundel), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005, p. 301-327.

19 EHRM 21 december 2000, appl. no. 33492/96 (*Jabło ski t. Polen*), EHRM 28 juli 2005, appl. no. 75112/01 (*Czarnecki t. Polen*).

20 Zie bijvoorbeeld EHRM 26 april 2005, appl. no. 49929/99 (*Chodecki t. Polen*) (drie jaar en elf maanden voorlopige hechtenis); EHRM 26 januari 2007, appl. no. 44115/98 (*Wedler t. Polen*) (drie jaar voorlopige hechtenis); EHRM 26 juli 2001, appl. no. 34097/96 (*Kreps t. Polen*) (vier jaar en drie maanden). Uiteraard zijn ook hier weer zaken te vinden waarin sprake is van kortere periodes zoals anderhalf jaar in EHRM 15 februari 2005, appl. no. 55939/00 (*Sulaoja t. Estland*), of zelfs negen maanden in EHRM 6 november 2007, appl. no. 30779/04 (*Patsuria t. Georgië*). Deze periodes moeten echter ook weer worden bezien tegen de achtergrond van alle verschillende omstandigheden in de desbetreffende zaken, zoals hoe serieus de verdachte wordt genomen in zijn vele protesten tegen de voorlopige hechtenis, of de omstandigheid dat de nationale wet een vrijwel onweerlegbare presumptie van vluchtgevaar kent. Zie verder hierover paragraaf 3-4.

naast de duur, sterk afhangt van de specifieke omstandigheden van het geval.²¹

Duur is voorts op een andere manier nog van belang. Aan het onderbouwen van een eerste periode van de voorlopige hechtenis wordt slechts de eis gesteld dat er sprake is van een verdenking. Het Hof heeft negen weken in ieder geval als zo'n eerste periode geaccepteerd.²² Daarnaast lijkt het er op dat het EHRM nog een andersoortige initiële periode erkent. Het gaat dan om de periode die noodzakelijk is om het bewijs te verzamelen, de verdachte te horen, en een officiële aanklacht te formuleren.²³ Hoe deze zich verhoudt tot de eerste periode van verdenking is niet geheel duidelijk. Wel duidelijk is dat de vraag of en hoe de autoriteiten de voorlopige hechtenis hebben onderbouwd met specifieke gronden, in een dergelijke periode naar de achtergrond verdwijnt. Het Hof neemt als het ware voor de duur van zo'n periode relevante en toereikende gronden aan, terwijl de genoemde redenen als het verzamelen van bewijs en het opstellen van de aanklacht, geen specifiek verband houden met die gronden.²⁴ Een door het Hof geaccepteerde initiële periode voor onderzoek en formuleren van de aanklacht betrof in de zaak *Guz tegen Polen* – waarin het ging om een verdenking van meerdere feiten waaronder zware mishandeling en heling – acht maanden.²⁵

Zoals in paragraaf 3.1 naar voren is gebracht, omvat de toets van de redelijke duur van de voorlopige hechtenis naar vaste rechtspraak van het Hof niet alleen het bestaan van relevante en toereikende redenen voor detentie, maar ook de vraag of de autoriteiten bijzondere zorg hebben betracht in het afdoen van de zaak. Bijzondere zorg houdt in dat er aandacht aan de zaak is besteed en moeite is gedaan om de zaak zo snel mogelijk tot een einduitspraak te brengen.

21 Daarbij kan gedacht worden aan de omstandigheden die in de voorgaande noot zijn genoemd, maar bijvoorbeeld ook aan de omstandigheid dat het vluchtgevaar – dat zich het beste leent voor een alternatieve zekerheidsstelling – als enige grond voor de voorlopige hechtenis wordt aangevoerd.

22 EHRM 20 maart 2001, appl. 33591/96 (*Bouchet t. Frankrijk*), r.o. 41. Zie ook M.J. Borgers, 'De ernstig geschokte rechtsorde, een vervolg', *AA* 2007, p. 804.

23 EHRM 26 september 2006, appl. no. 29293/02 (*Guz t. Polen*).

24 Opmerking verdient wel dat in de genoemde zaak *Guz t. Polen* tevens sprake was van een vluchtgevaar dat door het Hof wordt gezien als rechtvaardiging voor de tijd dat de voorlopige hechtenis na de initiële periode voortduurde. Onduidelijk is of en in hoeverre het bestaan van het vluchtgevaar het aannemen van de initiële periode beïnvloed.

25 EHRM 26 september 2006, appl. no. 29293/02 (*Guz t. Polen*). De invloed die de aard van het delict heeft op een dergelijke periode komt in de volgende paragraaf aan de orde.

Het Hof presenteert beide – ‘onderbouwing’ en ‘zorgvuldig handelen autoriteiten’ – als twee afzonderlijke en achtereenvolgende toetsen. Wanneer is vastgesteld dat er relevante en toereikende redenen aanwezig waren, moet daarna nog de snelheid en zorgvuldigheid van het overheidsoptreden worden onderzocht. De toets werkt, zoals in de voorgaande alinea is aangegeven, echter ook omgekeerd, in die zin dat als de duur van de voorlopige hechtenis relatief kort was en die duur bovendien nuttig is gebruikt voor onderzoek en berechting, het Hof dat zonder nader in te gaan op de onderscheiden gronden op zichzelf voldoende acht voor een redelijke voorlopige detentie. Voortvarendheid of zorg van de autoriteiten is daarmee niet alleen een aanvullende toets op de gronden, maar heeft eveneens invloed op de wijze waarop de gronden worden beoordeeld. Die verwevenheid van zorgvuldigheidstoets en grondtoets komt ook naar voren in het feit dat in gevallen waarin sprake is van een opvallend lange hechtenis waarbij wordt geconstateerd dat de gronden die hechtenis niet konden dragen, dit doorgaans samengaat met een gebrek aan adequaat handelen door de autoriteiten.²⁶ Een andere indicatie ligt in het gegeven dat bij beide toetsen als factor meespeelt hoe vaak de voorlopige hechtenis wordt getoetst.²⁷ Voorgaande betekent dat de eis van concretisering van gronden niet alleen niet op zichzelf staat doordat het gaat om de gronden in het licht van de duur van de voorlopige hechtenis. Het houdt ook in dat de eis van onderbouwing, binnen het kader van die duur, ook nog wordt beïnvloed door de al dan niet voortvarende wijze waarop de procedure is gevoerd en de zorgvuldigheid waarmee de autoriteiten de voorlopige hechtenis hebben benaderd.

3.3 *Concretisering en motivering in relatie tot de ernst en aard van het feit*

In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat het EHRM een concrete en geïndividualiseerde benadering eist bij de beslissing of voorlopige hechtenis al dan niet kan worden opgelegd. De gronden voor voor-

²⁶ Het Hof hoeft wanneer het vaststelt dat er onvoldoende gronden waren de diligence toets in beginsel niet meer uit te voeren. De schending van artikel 5 EVRM staat immers reeds vast. In zaken waarin er in alle opzichten onzorgvuldig is gehandeld, besteedt het Hof echter soms nog nadrukkelijk aandacht aan de diligence. Zie bijvoorbeeld EHRM 28 juli 2005, appl. no. 75112/01 (*Czarnecki t. Polen*), r.o. 44, EHRM 8 november 2005, appl. no. 6847/02 (*Khudoyorov t. Rusland*), r.o. 188

²⁷ Zie bijvoorbeeld EHRM 23 januari 2007, appl. no. 1427/03 (*Prokopyszyn t. Polen*), EHRM 14 september 2000, appl. no. 34447/97 (*Szofer t. Polen*).

lopige hechtenis moeten worden ingevuld aan de hand van de concrete omstandigheden van het voorliggende geval. Naast de invloed die de duur van de voorlopige hechtenis heeft op dat vereiste, is het de vraag in hoeverre de ernst en aard van het feit invloed hebben op de mate waarin concreet onderbouwd moet worden. Die vraag dringt zich met name op bij de ernstig geschokte rechtsorde, de grond die vanuit zijn aard al een relatief abstracte betekenis heeft. Lange tijd is aangenomen dat de wijze waarop de Nederlandse rechter invulling gaf aan de ernstig geschokte rechtsorde te abstract was in het licht van de Europese rechtspraak. Zoals in paragraaf 2 kort uiteengezet is, wordt deze kritiek gebaseerd op de rechtspraak inzake de door het EHRM erkende grond ‘public disorder’. Deze grond zou vertaald kunnen worden met de term ‘maatschappelijke onrust’, of meer bij de tekst van de wet aansluitend, met ‘het verstoren van de openbare orde’. In het *Letellier*-arrest bepaalde het Hof dat public disorder alleen kan worden aangenomen als uit feiten blijkt dat de maatschappelijke rust of openbare orde zal worden verstoord door vrijlating van de verdachte. De ernst van het feit alleen is niet voldoende.²⁸ De ernstig geschokte rechtsorde zou derhalve slechts dan als grond gerechtvaardigd zijn als aannemelijk is dat de openbare orde door vrijlating van de verdachte in gevaar zou worden gebracht.²⁹ Na de uitspraken van het Hof in *Kanzi* en *Hendriks* tegen Nederland blijkt echter dat aan de concretisering van de ernstig geschokte rechtsorde niet altijd die hoge eisen worden gesteld als op basis van eerdere rechtspraak werd gedacht.³⁰ In genoemde twee zaken accepteerde het Hof immers de door de Nederlandse rechter niet nader onderbouwde ernstig geschokte rechtsorde – waarbij het Hof er overigens van uit lijkt te gaan dat ernstig geschokte rechtsorde en public disorder in wezen dezelfde begrippen zijn – als voldoende reden voor een voorlopige hechtenis van ruim drie maanden op grond van verdenking van drugshandel (*Kanzi*) en voor een detentie van bijna zes maanden wegens verkrachting (*Hendriks*).

28 EHRM 26 juni 1991, *NJ* 1995, 575 (*Letellier t. Frankrijk*), r.o. 51.

29 Vergelijk J.M. Reijntjes, ‘Is er vooruitgang? Over de toepassing van voorlopige hechtenis’, *Strafblad* 2004, p. 221; T.M. Schalken, ‘De rechtsorde moet geregeld worden geschokt’, *Advocatenblad* 2007, p. 269, en de noot van Schalken bij HR 21 maart 2006, *NJ* 2006, 246.

30 EHRM 5 juli 2007, *NJ* 2007, 632, m.nt. Schalken (*Kanzi*) en EHRM 5 juli 2007, *NJ* 2007, 633 (*Hendriks*). Zie voor een uitgebreide bespreking van beide arresten en de kwestie van de ernstig geschokte rechtsorde M.J. Borgers, ‘Het Straatsburgse oordeel over de ernstig geschokte rechtsorde, het slot van een trilogie’, *AA* 2007, p. 981-986.

Nu er niet direct sprake hoeft te zijn van concrete aanwijzingen dat het rechtsgevoel is geschokt of dat de openbare orde wordt bedreigd, lijkt het erop dat de ernst van het feit, die immers toch de kern vormt van noties als geschokte of verstoorde (rechts)ordes, een belangrijker factor kan zijn dan op grond van *Letellier* zou worden verwacht. Het toestaan van deze abstractie is uiteraard weer nauw verbonden met de relatief korte periodes voorlopige hechtenis waar het in beide Nederlandse zaken om ging. Het Hof geeft in zijn overwegingen in *Kanzi* en *Hendriks* ook aan dat de public disorder na verloop van tijd beter moet worden onderbouwd. Niettemin blijkt uit verschillende niet-ontvankelijkheidsbeslissingen dat voor periodes van drie tot vier jaar voorlopige hechtenis de public disorder toch als onderbouwing kan dienen.³¹ Opmerkelijk is dat het Hof in één van die zaken overweegt dat ‘een verstoring van de openbare orde’ niet louter kan steunen op de ernst van het feit, maar dat het vervolgens de door de Franse rechter aangevoerde omstandigheid ‘dat het gaat om grootschalige en ernstige drugshandel’ ziet als een onderdeel van de vereiste extra onderbouwing.³² Deze motivering houdt naar mijn idee niets anders in dan een verwijzing naar de ernst van het feit. De door het Hof daarnaast aangehaalde schadelijkheid van drugs voor de gezondheid, en het feit dat drugs criminaliteit kunnen genereren, hebben mijns inziens van doen met diezelfde ernst van het feit. Een zelfde soort redenering op basis van de ernst van het feit is terug te vinden in een zaak waar het een verdenking van valsemunterij in georganiseerd verband betrof. Het Hof achtte public disorder aanwezig voor een periode van drie jaar en vijf maanden nu het ging om een delict dat inbreuk maakte op één van de elementaire functies van de staat, te weten het uitvaardigen van geld.³³

31 Zie ten aanzien van verdenking van drugshandel EHRM 23 mei 1999, appl. no. 34033/96 (*Daugy t. Frankrijk*), EHRM 4 mei 2004, appl. no. 64117 (*Guala t. Frankrijk*); het verstoren van de openbare orde bij het stelen van een strafdossier uit het paleis van justitie, ECRM 4 september 1996, appl. no. 24239/94 (*Tressel t. Frankrijk*); openbare orde en het plegen van een moord door een beroeps crimineel respectievelijk de buurman, ECRM 9 april 1997, appl. No. 28896/95 (*Abouchiche t. Frankrijk*) en ECRM 22 oktober 1997, appl. no. 30475/96 (*Louchart t. Frankrijk*) en de inbreuk op de openbare orde in geval van meerdere gewapende bankovervallen, ECRM 16 april 1998, appl. no. 33477/96 (*Lahmar t. Frankrijk*). Daarbij moet wel de kanttekening worden gemaakt dat de voorlopige hechtenis in al deze zaken tevens gebaseerd was op andere gronden, zoals vluchtgevaar en recidive. Het valt niet uit te sluiten dat dit invloed heeft op de beslissing van het Hof inzake de ‘public disorder’.

32 EHRM 23 mei 1999, appl. no. 34033/96 (*Daugy t. Frankrijk*), EHRM 4 mei 2004, appl. no. 64117 (*Guala t. Frankrijk*).

33 EHRM 14 december 2004, appl. no. 48217/99 (*Pitalugue t. Frankrijk*).

Wellicht minder van belang met betrekking tot de voorlopige hechtenis in reguliere Nederlandse zaken maar toch de moeite van het noemen waard, is de rol die ‘de ernst van het feit’ speelt bij voorlopige hechtenis voor een bijzondere categorie delicten, namelijk de terroristische misdrijven. Hierbij kan het ernstige en het bijzondere karakter van het delict op zichzelf voldoende zijn voor een aanzienlijke periode van voorlopige hechtenis. In samenhang met de doorgaans met het bijzondere karakter eveneens gegeven complexiteit van het onderzoek konden bijvoorbeeld PKK-verdachten één jaar en zes maanden worden vastgehouden op basis van de ‘serious nature’ van hun misdrijf, namelijk het in brand steken van drie auto’s door middel van een molotovcocktail.³⁴

Naast de ernst van het feit is ook het (georganiseerd) groepsverband waarin een delict wordt gepleegd een factor die invloed heeft op de mate waarin de voorlopige hechtenis specifiek moet worden onderbouwd. Het georganiseerde verband waarin een delict is gepleegd, is bijvoorbeeld in voorkomende gevallen op zichzelf een reden om vluchtgevaar aan te nemen. De dynamiek van zo’n verband, de loyaliteit die doorgaans bestaat tussen de leden, en de eventuele positie van een verdachte binnen zo’n verband maken dat het Hof, los van de persoonlijke omstandigheden of concrete gedragingen van de verdachte, een gevaar voor vlucht bij georganiseerde criminaliteit vrij makkelijk accepteert als voldoende grondslag voor de voorlopige hechtenis.³⁵ Het georganiseerd verband en het onderzoek daarnaar kunnen voorts de in paragraaf 3.2 beschreven initiële periode van onderzoek constitueren.³⁶ Zo kon in de zaak *Kučera* onderzoek naar het uiten van doodsb bedreigingen tegen de achtergrond van georganiseerde criminaliteit, een initiële periode voorlopige hechtenis van anderhalf jaar rechtvaardigen.³⁷ Een nadere vertaling naar de vier gronden

34 EHRM 6 maart 2007, appl. no. 8036/02 (*Sa at e.a. t. Turkije*). Vergelijk ook EHRM 17 oktober 2000, appl. no. 29874/96 (*ahin t. Turkije*).

35 Zie EHRM 14 september 2000, appl. no. 34447/97 (*Szofer t. Polen*); EHRM 9 oktober 2003, appl. no. 39510/98 (*A.S. t. Polen*); EHRM 29 mei 1974, appl. No. 5874/72 (*M.B. t. DDR*). Zie ook EHRM 20 april 1999, appl. no. 35220/97 (*Boichinov t. Bulgarije*), waarin alle gronden, met uitzondering van de ‘public disorder’, werden afgeleid uit het gegeven dat er een ‘gang-oorlog’ tussen verschillende criminele organisaties gaande was.

36 EHRM 17 juli 2007, appl. no. 48666/99 (*Ku era t. Slowakije*), r.o. 95; EHRM 4 mei 2006, appl. no. 17584/04 (*Celejewski t. Polen*), r.o. 37; EHRM 4 oktober 2005, appl. no. 28904/02 (*Górski t. Polen*), r.o. 55.

37 Na anderhalf jaar werd het onderzoek in de zaak gesloten, EHRM 17 juli 2007, appl. no. 48666/99 (*Ku era t. Slowakije*), r.o. 99-100.

en de onderbouwing van die gronden lijkt het Hof dan verder niet nodig te vinden.

3.4 De procedure

De wijze waarop de nationale procedure voor het opleggen van voorlopige hechtenis is geregeld en vorm krijgt in de praktijk, is een belangrijke omstandigheid binnen de beoordeling van het EHRM. Het Hof, dan wel in vroegere uitspraken de Commissie, neemt bijvoorbeeld niet zelden in zijn oordeel mee dat de voorlopige hechtenis regelmatig is getoetst.³⁸ Die toetsing moet dan geen wassen neus zijn en werkelijk ergens over gaan. Als de rechtbank kan volstaan met te zeggen dat er geen redenen zijn om de verdachte vrij te laten en het vervolgens aan de verdachte is die redenen aan te tonen, dan staat dat in wezen gelijk aan een systeem van verplichte voorlopige hechtenis en is dat een inbreuk op de kern van artikel 5 EVRM.³⁹ Voorts getuigt het stelselmatig negeren van argumenten van de verdachte voor vrijlating niet van een effectieve rechterlijke toets. Het gaat dan doorgaans om lange detentieperiodes waarbij door de verdachte soms ook een beroep wordt gedaan op wettelijk geregelde alternatieven als borgstelling of politietoezicht.⁴⁰ Aan de andere kant is het zo dat indien de verdachte zijn wettelijke mogelijkheden tot het tegenspreken van de (gronden voor) voorlopige hechtenis niet of nauwelijks benut,⁴¹ of als hij geen steekhoudende argumenten tegen of alternatieven voor de voorlopige hechtenis heeft aangedragen,⁴² dit meeweegt in de beslissing van het Hof. Zo lijkt aldus het recht op tegenspraak – dat uitgangspunt is binnen de recht-

38 Zie bijvoorbeeld ECRM 1 september 1993, appl. no. 19929/92 (*H.Ö. t. Duitsland*); EHRM 6 maart 2007, appl. no. 8036/02 (*Sa at e.a. t. Turkije*); EHRM 25 november 2004, appl. no. 4493/04 (*Szofer t. Polen*); EHRM 10 januari 2006, appl. no. 34090/96 (*W.B. t. Polen*); EHRM 15 juni 2006, appl. no. 39251/98 (*Wegrzyn t. Polen*); EHRM 23 januari 2007, appl. no. 1427/03 (*Prokopyszyn t. Polen*).

39 EHRM 26 juli 2001, appl. no. 33977/96 (*Ilijkov t. Bulgaria*), r.o. 79-85; EHRM 8 april 2004, appl. no. 44062/98 (*Hamanov t. Bulgarije*), r.o. 70; EHRM 2 februari 2006, appl. no. 41211/98 (*Iovchev t. Bulgarije*), r.o. 106-110; EHRM 2 maart 2006, appl. no. 11886/05 (*Dolgova t. Rusland*), r.o. 43-46.

40 EHRM 4 oktober 2005, appl. no. 9190/03 (*Becciev t. Moldavië*), r.o. 62; EHRM 25 oktober 2007, appl. no. 42940/06 (*Govorushko t. Rusland*), r.o. 49.

41 ECRM 15 mei 1996, appl. no. 22439/93 (*Weixelbraun t. Oostenrijk*).

42 Zie bijvoorbeeld EHRM 22 juni 1995, appl. no. 19382/92 (*Van der Tang t. Spanje*), r.o. 67.

spraak inzake artikel 6 EVRM –⁴³ een rol te spelen binnen het kader van de op grond van artikel 5 EVRM gestelde vraag of de voorlopige hechtenis kon worden gerechtvaardigd. Ook hier is derhalve de toets van het EHRM voor een groot deel formeel van insteek.

Nu zou het commentaar geleverd kunnen worden dat ook in Nederland de toetsmomenten van de voorlopige hechtenis een was-sen neus zijn, dat de argumenten van de verdachte stelselmatig worden genegeerd en dat de Nederlandse wettelijke regeling weliswaar geen verplichting bevat maar dat de toepassing van die regeling gelijk staat aan een automatische oplegging en in die zin een soort ‘verplichte’ voorlopige hechtenis. Daar moet echter tegenin worden gebracht, nog los van het feit of de bezwaren zonder meer zijn gegrond, dat de gesignaleerde problematiek van een geheel andere orde is dan de problematiek die speelt in de zaken waarin het EHRM een schending constateert. Het overgrote deel van de (meest recent) door het Hof gegrond verklaarde klachten inzake artikel 5 lid 3 EVRM zijn afkomstig uit Polen en Rusland. Daarnaast zijn bijvoorbeeld Bulgarije, Tsjechië en Moldavië goed vertegenwoordigd in de arrestenlijst. Dat betekent dat de overwegingen van het Hof in die zaken moeten worden gezien tegen de achtergrond van relatief jonge, zich nog ontwikkelende democratische rechtsstaten. In sommige gevallen kan daarbij ook de aandacht voor mensenrechten nog worden verbeterd.⁴⁴ Wanneer het Hof overweegt dat de Russische rechters in stereotype formules de voorlopige hechtenis hebben verlengd, dan lijkt dat bijvoorbeeld in meerdere gevallen te maken te hebben met politiek ingegeven vervolgingen.⁴⁵ Ook ontstaat de indruk dat in sommige gevallen niet slechts sprake is van het niet onderbouwen van de gronden, maar ook dat de gronden op geen enkele manier in het dossier zijn terug te vinden en dat de rechtbank kritiekloos de veronderstellingen van de vervolgende instantie overneemt.⁴⁶ Kortom, een effec-

43 Zie bijvoorbeeld EHRM 28 augustus 1991, appl. no. 11170/84 e.a. (*Brandstetter t. Oostenrijk*), r.o. 66. Zie hierover ook L. Stevens, *Het nemo-teneturbeginsel in strafzaken: van zwijgrecht naar containerbegrip* (diss. Tilburg), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005, p. 31.

44 Vergelijk (met name ten aanzien van Rusland en Moldavië) bijvoorbeeld ook het EU Annual Report on Human Rights 2007, te vinden op: http://ec.europa.eu/external_relations/human_rights/doc/report07_en.pdf.

45 EHRM 8 november 2005, appl. no. 6847/02 (*Khudoyorov t. Rusland*), EHRM 2 maart 2006, appl. no. 11886/05 (*Dolgova t. Rusland*), EHRM 6 december 2007, appl. no. 25664/05 (*Lind t. Rusland*). Zie ook EHRM 4 oktober 2005, appl. no. 3456/05 (*Sarban t. Moldavië*).

46 EHRM 25 oktober 2007, appl. no. 42940/06 (*Govorushko t. Rusland*), EHRM 6 december 2007, appl. no. 25664/05 (*Lind t. Rusland*).

tieve rechterlijke controle is ver te zoeken, hetgeen het meest duidelijk tot uitdrukking komt in de jarenlange detentieperiodes waarbij drie tot vijf jaar zitten geen uitzondering is. Tegen deze achtergrond moeten dan ook de uitspraken in de zaken *Kanzi* en *Hendriks* worden gezien. Wanneer het EHRM benadrukt dat de Nederlandse regeling geen verplichting tot toepassing van de voorlopige hechtenis inhoudt, dat elk individueel geval op basis van specifieke omstandigheden moet worden beoordeeld, en dat de periode van hechtenis waarover wordt geklaagd niet al te lang te noemen is, moet dat naar mijn idee worden begrepen als een vingerwijzing dat het Nederlandse systeem in ieder geval voor het gros van zaken voldoet aan de minimumnormen van Straatsburg en dat niet al te snel moet worden geklaagd over (relatief) korte periodes van voorlopige hechtenis.

4 Conclusie

De veel gehoorde kritiek op de Nederlandse voorlopige hechtenis luidt dat zij ongemotiveerd wordt opgelegd. Een grond als de ernstig geschokte rechtsorde wordt bovendien te abstract ingevuld, aldus de critici. Sommigen menen ook dat er sprake is van een automatische toepassing van de voorlopige hechtenis. Al deze kritiekpunten worden doorgaans onderbouwd op grond van de rechtspraak inzake artikel 5 EVRM. Zoals in de voorgaande paragrafen uiteen is gezet, valt van het EHRM voor de meeste gevallen van Nederlandse voorlopige hechtenis echter weinig heil te verwachten.⁴⁷ De vereisten van concretisering, motivering en het overwegen van alternatieven blijken sterk afhankelijk van de duur van de voorlopige hechtenis en, in samenhang daarmee, van de snelheid en zorgvuldigheid van het overheids-optreden. Nadere onderbouwing wordt pas gevraagd na een bepaalde initiële periode. In eerste instantie is een verdenking voldoende. Bij bepaalde ernstige feiten, in het bijzonder wanneer ze zijn gepleegd in groepsverband, kan eveneens een bepaalde eerste periode van onderzoek de voorlopige hechtenis rechtvaardigen. Wat betreft de lengte van die initiële periodes moet niet gerekend worden in weken maar in maanden. De ernst van een feit – toch een weinig op de concrete omstandigheden van het geval toegespitste reden – blijkt bovendien een meer dragende factor voor de voorlopige hechtenis dan veelal

⁴⁷ Dat neemt niet weg dat ook in Nederland atypische gevallen zouden kunnen voorkomen waarin het opleggen van de voorlopige hechtenis in het licht van het EVRM problematisch is. Naar het bestaan van dergelijke gevallen zou praktijkonderzoek gedaan kunnen worden.

wordt aangenomen. Ook de vraag of er sprake is van een effectieve rechterlijke controle en de vraag of de verdachte een procedure op tegenspraak is gegund, spelen mee in de beoordeling van het Hof.

In het licht van het voorgaande, en zeker na *Kanzi* en *Hendriks*, kan ervan uit worden gegaan dat het Hof niet al te snel zal oordelen dat een Nederlandse voorlopige hechtenis in strijd is met het EVRM. De Nederlandse procedurevoorschriften voorzien vanaf de aanvang van de voorlopige hechtenis in een onderbouwing op basis van wettelijk vastgelegde, door Straatsburg erkende gronden. Die gronden worden bovendien periodiek getoetst. De Nederlandse voorschriften gaan derhalve veel verder dan de minimumnormen van Straatsburg en een strenge toets van die voorschriften ligt in de meeste gevallen dan ook niet voor de hand. Pas in geval van een aanzienlijke duur van de voorlopige hechtenis – een dergelijk Nederlands geval is nog nooit bij het Hof aangebracht – zou het kunnen gebeuren dat het Hof de houdbaarheid van de gronden nader gaat toetsen. Tot een verandering van de bestaande praktijk wordt de Nederlandse rechter door de hierboven beschreven, grotendeels procedurele en tevens minimale toets echter geenszins gedwongen.

5 Hoe nu verder?

In het voorgaande heb ik betoogd dat kritiek op de toepassing van de Nederlandse voorlopige hechtenis niet gebaseerd kan dan wel moet worden op de Straatsburgse minimumnormen. Dit betekent uiteraard niet dat elke klacht over de voorlopige hechtenis moet worden weggevoerd, of dat het debat hiermee ophoudt. Voldoen aan Europese *minimumnormen* is voor Nederland geen reden om tevreden achterover te gaan leunen. Een punt van aandacht blijft bijvoorbeeld de ernstig geschokte rechtsorde. Los van de rechtspraak van het EHRM zou, zowel door rechterlijke macht als wetenschap, meer moeten worden nagedacht over de betekenis en de gewenste invulling van dat begrip. Eveneens kan praktijkonderzoek meer inzicht verschaffen in de uitgangspunten en argumenten die rechters hanteren bij het al dan niet opleggen van de voorlopige hechtenis. In de discussie over de dilemma's waar de voorlopige hechtenis de strafrechtspleging voor blijft stellen, is dergelijk onderzoek van belang.